

УДК 374.08

О.В. Невмержицька, Дрогобич, Україна / O. Nevmerzhytska, Drohobycz, Ukraine
e-mail: nhelen750@gmail.com**САМООСВІТА ВЧИТЕЛЯ ЯК ВАЖЛИВА ФОРМА МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Анотація. Стаття присвячена проблемі удосконалення методичної роботи педагогів в умовах інформатизації сучасного суспільства. Констатовано, що інформатизація усіх сфер суспільного життя впливає на функції освіти загалом та методичну роботу сучасного вчителя зокрема. Вказано на зростання ролі самоосвітньої діяльності педагога у цих умовах. Визначено напрями самоосвітньої діяльності вчителя (вивчення нових навчальних програм, підручників та навчальних посібників, з'ясування їх особливостей і вимог; вивчення додаткового матеріалу; здійснення самостійної роботи з розв'язування задач, проведення лабораторних і практичних робіт, дослідів і вправ; вивчення передового педагогічного досвіду; опанування технічних засобів навчання тощо). Охарактеризовано види самоосвітньої діяльності. Перелічено принципи методичної роботи (зв'язок з життям, науковість, системність, комплексний характер, систематичність, послідовність та безперервність, творчий характер самоосвітньої діяльності, конкретність, єдність теорії та практики, оперативність, гнучкість, мобільність) з учителями та вказано на специфіку їх врахування у процесі самоосвіти. Вказано на основні етапи самоосвітньої діяльності педагога (діагностичний, цільовий, організаційний, діяльнісний, підсумковий). Доведено, що самоосвітня діяльність вчителя як одна з форм методичної роботи забезпечує реалізацію ідеї неперервної освіти із врахуванням вимог суспільства, які постійно змінюються. Це не тільки і не стільки засвоєння нової інформації, скільки формування необхідних компетенцій, творчих якостей особистостей та гуманних ціннісних настанов.

Ключові слова: самоосвіта, напрями, види та принципи самоосвітньої діяльності, методична робота, інформаційне суспільство, інформатизація.

Self-education of a teacher as an important form of methodical work in terms of the incipience of an information society

Annotation. The article deals with the problem of improving the methodological work of teachers in the conditions of informatization of modern society. It notes that the computerization of all spheres of social life affects the function of education in general and methodical work of modern teacher in particular. Specified on the growing role of self education teacher in these circumstances. Directions self education teacher (learning new curricula, textbooks, determine their characteristics and requirements, additional study material, the implementation of independent work with solving, laboratory and practical work, experiments and exercises, studying the best teacher experience, mastery of technical training, etc.). Characterized types of self education. These principles methodical work (relationship with life, scientific, systematic, comprehensive, systematic, consistency and continuity, creative self education, concreteness, unity of theory and practice, efficiency, flexibility, mobility) of teachers and given the specifics of their account in the process of self-education. Specified on the basis of stages of self education teacher (diagnostic, target, organization, activity, final). Proved that self-educational activity of the teacher as a form of methodological work ensures the implementation of the idea of lifelong education with regard to the requirements of society, are constantly changing. This is not only and not learning new information as formation of the necessary competencies creative personality and humane values guidelines.

Key words: self, directions, types and principles of self education, methodical work, information society, informatization.

Сьогодні людство вступило у якісно новий етап розвитку, коли інформація стає ключовим ресурсом. Економічне, соціальне життя суспільства характер трудової діяльності людини залежить від знань та інформації. Відтак ознаками розвитку сучасного суспільства зокрема стає вільний доступ до інформації, високий рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Становлення інформаційного суспільства висунуло завдання переходу від репродуктивної до креативної цивілізації. У зв'язку з цим змінюються й функції освіти. Сьогодні перед цим суспільним інститутом стоять такі цільові функції:

– перехід від трансляції досвіду попередніх поколінь до забезпечення виживання на природному, соціальному та духовному рівнях;

– перетворення освіти в частку життєдіяльності людини, коли зміст безперервної освіти напряму визначає характер людських потреб (не потреби задовольняються в результаті одержання освіти, а освіта визначає потреби);

– перетворення освіти в засіб селекції людства за соціальною, національною, інтелектуальною та іншими ознаками, а також засіб об'єднання народів на загальних принципах буття [2, с. 52].

Живемо у світі, в якому нова інформація з'являється блискавично і так само швидко стає неактуальною. У таких умовах ускладнюються питання підготовки фахівця до професійної діяльності, адже вже за кілька років після завершення

ВНЗ отримані ним знання виявляються неактуальними, неповними, а іноді й застарілими.

Означена проблема не втрачає своєї ваги, коли мова йде про педагога, адже для нього, як і для будь-якого іншого спеціаліста, важливим стає уміння здійснювати пошук корисної, актуальної інформації, її аналізувати та осмислювати, переводити інформацію в знання, своєчасно застосовувати знання на практиці, вільно обмінюватися ними та розповсюджувати у професійному товаристві [9].

З огляду на це, у процесі підвищення професійної майстерності педагога вагому роль відіграє методична робота, до основних завдань якої належать: ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічної науки з метою підвищення професійного рівня; вивчення передового педагогічного досвіду та його поширення; підвищення професійної майстерності учителя, зокрема шляхом засвоєння найраціональніших методів навчання і виховання учнів; обміну досвідом між членами педагогічного колективу тощо [6, с. 307].

Проблеми інформатизації освіти відображено у публікаціях В. Кременя, В. Мудрака, А. Пилипчака, Є. Пінчука та ін. Зокрема, Є. Пінчук зазначає, що процеси інформатизації відкривають широкий доступ до освіти широких мас населення, а відтак держава втрачає монополію на знання і розвиток освіти. Сама ж інформація стає чинником, що інтегрує соціальні, технологічні, економічні, політичні та культурні механізми [7, с. 10].

Процеси інформатизації забезпечують можливість навчання впродовж життя. Теорія неперервної освіти отримала розвиток у працях А. Даринського, Н. Ничкало, С. Сисоєвої та ін.

Удосконалення методичної компетентності педагога у своїх працях розглядали І. Зязюн, Л. Кондрашова, А. Кузьмінський, В. Олійник, В. Сластьонін, Т. Сорочан та ін. Самоосвіті вчителя як важливому засобу і умові забезпечення безперервної методичної підготовки педагога присвятили дослідження М. Поташник, Н. Протасова, О. Романовський, В. Сагуйченко, В. Сластьонін та ін.

Мета статті полягає в аналізі самоосвітньої діяльності педагога як форми методичної роботи в умовах інформатизації усіх сфер суспільного життя.

Методична робота в навчально-виховних закладах – це частина системи неперервної освіти педагогів, зміст якої визначається актуальними проблемами освіти та завданнями школи.

Організаційні форми методичної роботи у школі характеризуються багатоманітністю. Зазвичай їх представляють у вигляді трьох взаємопов'язаних груп: масові, групові та індивідуальні форми. До першої групи належать семінари, науково-практичні конференції, практикуми тощо. До другої – методичні об'єднання, творчі мікрогрупи вчителів тощо. Третя – представлена наставництвом, роботою над

особистою творчою темою, стажуванням та самоосвітою.

3. Онишків розподіляє форми методичної роботи на дві групи. До індивідуальних форм автор відносить самоосвіту, стажування, наставництво, індивідуальні консультації. Колективними формами методичної роботи вважає шкільні (міжшкільні), районні (міські) методичні об'єднання учителів, вихователів, класних керівників; районні (міські) методоб'єднання вчителів; постійно діючі та епізодичні семінари для вчителів, вихователів, директорів навчально-виховних закладів, їх заступників; педагогічні читання, виставки, конференції; опорні школи; школи передового педагогічного досвіду; творчі групи та ін. [5, с. 27-28].

В умовах швидкого збільшення інформації, стрімкого поповнення методики навчання новими знаннями та розробками сьогодні надзвичайно зростає вага самоосвіти.

Самоосвіта – це освіта, що здобувається у процесі самостійної роботи, без проходження систематичного курсу в навчальному закладі [6, с. 511]. В «Українському педагогічному словнику» натрапляємо таке визначення цього поняття: це «...самостійна освіта, отримання системних знань у певній галузі науки, техніки, культури, політичного життя та ін., яка передбачає безпосередній інтерес особистості в органічному поєднанні із самостійною у вивченні матеріалу» [1, с. 143].

Самоосвіта вчителя – це основна форма підвищення його професійної кваліфікації, що полягає в удосконаленні знань і узагальненні педагогічного досвіду шляхом цілеспрямованої самостійної роботи над літературою і матеріалами, зосередженими в методичному кабінеті, бібліотеці чи мережі Інтернет тощо. Важливими напрямками самоосвітньої діяльності є вивчення нових навчальних програм, підручників та навчальних посібників, з'ясування їх особливостей і вимог; вивчення додаткового матеріалу; здійснення самостійної роботи з розв'язування задач, проведення лабораторних і практичних робіт, дослідів і вправ; вивчення передового педагогічного досвіду; опанування технічних засобів навчання. У галузі методики варто особливу увагу приділити прийомам диференційованого навчання, інтелектуальної діяльності учня, розвитку його самостійності, практичних навичок і встановлення зв'язку урочних та позаурочних занять зі свого предмета [6, с. 511].

Звертаючи увагу на саме професійну самоосвіту, О. Романовський переконаний, що це сукупність чотирьох видів самоосвітньої діяльності: 1) фонові загальноосвітньої самоосвіти як самостійної пізнавальної діяльності, яка не вимагає спеціальної організації і планування (читання художньої літератури і періодики, перегляд телепередач, відвідини музеїв, виставок, театрів, участь в екскурсіях тощо); 2) фонові педагогічної

самоосвіти, що охоплює регулярне ознайомлення з педагогічною періодикою та науковою й методичною літературою з педагогіки, психології, створення особистої бібліотеки, її систематизація, накопичення і класифікація різних матеріалів; 3) перспективної професійної самоосвіти (робота над певною психолого-педагогічною чи методичною проблемою, розрахована на тривалий термін); 4) актуальної педагогічної самоосвіти як роботи над окремими найістотнішими особистими труднощами у професійній діяльності [8, с. 15].

Самоосвіта як форма методичної роботи педагогічних працівників виконує низку функцій. Так, Н. Морева [4] виділяє такі: екстенсивну, що передбачає набуття та накопичення нових знань; орієнтувальну, спрямовану на визначення себе в культурі та свого місця в суспільстві; компенсаторну як подолання недоліків навчання, ліквідацію прогалин в освіті; саморозвивальну, що полягає в удосконаленні суб'єктивної картини світу, свідомості, мисленевих процесів; методологічну, покликану долати професійну обмеженість, добудувати картину світу; комунікативну, спрямовану на встановлення зв'язків між науками, професіями тощо; співтворчу як наповнення роботи творчістю; омолоджуючу, що полягає в доланні інерції мислення, попередження застою в громадській позиції; психотерапевтичну, спрямовану на збереження повноти буття, почуття причетності до широкого фронту інтелектуального руху людини.

У процесі здійснення самоосвітньої діяльності варто враховувати принципи методичної роботи [3], до яких належать такі:

- зв'язок з життям. Безперечно, глобальні проблеми людства впливають на формування цілей освітньої практики. Проте самоосвітня діяльність повинна охоплювати також проблеми, близькі для колективу педагогів, або ж самого педагога;

- науковість. Аналіз освітньої практики має здійснюватися на високому науковому рівні. Педагог має прагнути до вивчення новітньої наукової та науково-методичної літератури, в якій відображений сучасний стан розвитку педагогічної науки;

- системність, що вимагає підходу до методичної роботи загалом і самоосвіти педагога, зокрема, як до цілісної системи, оптимальність якої залежить від єдності мети, завдань, змісту, форм і методів роботи, від спрямованості на кінцевий результат;

- комплексний характер, що передбачає єдність всіх сторін самоосвіти (питань методики навчання, дидактики і теорії виховання, психології та фізіології, педагогічної етики тощо);

- систематичність, послідовність та безперервність, адже самоосвіта є частиною системи безперервної освіти;

- творчий характер самоосвітньої діяльності, адже лише за таких умов відбувається дієве стимулювання творчих пошуків педагогів;

- конкретність, що означає врахування особливостей конкретної школи та вчителя;

- єдність теорії та практики, що передбачає не лише опанування теоретичного матеріалу, але й впровадження його у практичну діяльність кожного педагога, привнесення в неї елементів новизни;

- оперативність, гнучкість, мобільність, за яких кожен педагог має бути готовим оперативно реагувати на проблеми й труднощі, що виникають у професійній діяльності, та змінювати вектор пошуків на їхнє розв'язання.

На ефективність самоосвітньої діяльності педагога впливають рівень його підготовки, мета самоудосконалення, форми і методи самоосвітньої діяльності тощо. Впровадження самоосвітньої діяльності проходить такі основні етапи:

- діагностичний: діагностика рівня предметної, психолого-педагогічної, методичної підготовки педагога; діагностика труднощів, з якими стикається вчитель у професійній діяльності;

- цільовий: постановка мети самоосвітньої діяльності і на цій основі виокремлення її часткових завдань;

- організаційний: відбір та аналіз джерел інформації, участь в колективних формах методичної роботи;

- діяльнісний: застосування на практиці отриманих знань, моніторинг та корекція діяльності;

- підсумковий: самооцінка процесу та результатів роботи, формулювання власних висновків, проектування перспектив подальшої самоосвітньої діяльності.

Може скластися враження, що основне завдання самоосвіти вчителя – набуття нової інформації загальноосвітнього чи методичного характеру. Проте в умовах стрімкої інформатизації кількість нових знань та інформації невпинно зростає. Засвоїти її повною мірою уже неможливо. Та і не потрібно. Набагато важливіше навчитися інформацію застосовувати на практиці, сформувавши необхідні компетенції. Зокрема І. Шмиголь виділяє такі можливі компоненти структури професійної компетентності педагога:

- мотиваційний – для того щоб на високому рівні виконувати свої професійні обов'язки, педагог повинен бути зацікавлений у своїй діяльності;

- спеціально-предметний – формування знань, вмінь, навичок, досвіду із спеціальних дисциплін;

- психолого-педагогічний – характеризує рівень підготовки педагога з дисциплін психолого-педагогічного циклу, тобто його знання, уміння, навички й досвід з педагогіки та психології;

- методичний або дидактичний – полягає в оволодінні педагогом системою наукових психолого-

педагогічних та предметних вмінь і навичок, які ґрунтуються на знанні засобів, шляхів, умов, форм, методів й прийомів педагогічних впливів та їх ефективному використанні у навчально-виховному процесі;

– особистісний – характеризується набуттям майбутнім педагогом цілого набору особистісних якостей, які обов'язково мають бути притаманні професійно-компетентному педагогу: чесність, людяність, терпимість, порядність, чуйність, доброзичливість, відповідальність та інші;

– комунікативний – вміння педагога спілкуватись, співпрацювати з учнями, їх батьками, колегами;

– організаційно-управлінський – педагог повинен вміти як належним чином організовувати навчально-виховний процес, так і спостерігати та управляти цим процесом, вчасно виявляти недоліки в його організації та виправляти чи корегувати їх;

– експериментально-дослідницький – вміння та навички підбирати необхідні методики, проводити відповідні експериментальні дослідження та робити аргументовані висновки на основі отриманих результатів, тобто вміння аналізувати та оцінювати;

– рефлексивність та самостійність – самоосвіта, самоаналіз, самомотивація, самооцінка, самокритичність тощо [10, с. 202]. На їхнє формування має бути спрямована й самоосвітня діяльність педагога.

Окрім цього, важливим аспектом самоосвітньої діяльності педагога має стати формування професійно-ціннісних орієнтацій як орієнтирів його соціальної та професійної активності. Засвоєні ним ціннісні орієнтації втілюватимуться у професійній діяльності, визначаючи як її зміст, так і способи досягнення професійних цілей. Саме тому засвоєні учителем професійно-ціннісні орієнтації мають носити гуманістичний характер та відображати поцінювати людством в усі віки гуманні ідеали.

Отже, самоосвітня діяльність вчителя як одна з форм методичної роботи забезпечує реалізацію ідеї неперервної освіти із врахуванням вимог суспільства, які постійно змінюються. Це не тільки і не стільки засвоєння нової інформації, скільки формування необхідних компетенцій, творчих якостей особистостей та гуманних ціннісних настанов.

Література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Комарова О.А. Освіта у вимірі інформаційного суспільства / О.А. Комарова // Економічний часопис XXI. – 2011. – № 7 – 8. – С. 50-53.
3. Моисеев А.М. Заместитель директора школы по научной работе / А.М. Моисеев, О.М. Моисеева. – М. : Новая школа, 1996. – 143 с.
4. Морев Н. А. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие для вузов / Н.А. Морев. – М. : Просвещение, 2006. – 320 с.
5. Онишків З.М. Основи школознавства / З.М. Онишків. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. – 176 с.
6. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн. : «Современное слово», 2005. – 720 с.
7. Пінчук Є. А. Модернізація Української системи освіти як теоретико-філософська і практична проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : 09.00.10 / Є. А. Пінчук ; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – К., 2010. – 25 с.
8. Романовський О.Г. Самовдосконалення та самоосвіта як показники рівня професіоналізму / О.Г. Романовський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. Вип. 26 (30) / [редкол.: В. Г. Кремень (голова) та ін.] ; за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Харків : НТУ «ХПІ», 2010. – С. 11-18.
9. Сагуйченко В.В. Самоосвіта в інформаційному суспільстві / В.В. Сагуйченко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Філософія. – 2012. – Вип. 38. – С. 90-101.
10. Шмиголь І. Сутність та структура професійної компетентності педагога / І. Шмиголь // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 11 (Ч. 1). – С. 197-204.